

MOULDS IN THE COLLECTIONS OF VRŠAC MUSEUM (SERBIA)

Dumitru Teicu*, Miodrag Aralica**

Keywords: the Banat, 5th–7th centuries, jewel mould, crosses mould

Cuvinte cheie: Banat, secolele V–VII, matriță pentru turnat podoabe, matriță pentru turnat cruci

The storehouses of the historical Banat museums, that were set in the second half of the 19th century through donations and archaeological surveys preserved jewels and archaeological curios which strongly define the cultural identity of this borderland. We might note here the collections of minor arts and archaeology of museums in Timisoara and Vršac, both of them being set up at the end of the 19th century and the beginning of the 20th one (Medelet, Toma 1997, 75–76, with the older bibliography concerning the setting up, structure and acquisition of Pongracz collection in 1908 by The Banat Museum Timișoara). The revue *Delmagyarorszag történelmi és regészeti ertesítő tarsulat* (Timișoara), 1872–1917, played an important role in the archaeological activity coagulation in the Banat, the collections setting up, and their scientific publishing¹.

The town of Vršac (Serbia) is located in the piedmont area in the south west of the Banat, along a cultural passage laying from the Danube Valley to the north of the Western Plain. An impressive archaeological collection due to the German archaeologist Felix Milleker's efforts (1858–1942) was set there, nowadays preserved in the City Museum of Vršac that was open in 1894². Punctually, Milleker published his archaeological discoveries in that territory, within studies on some of those curios or on settlements there³.

The old collections investigation and a new appraisement of curios that have never published open new ways in historical research and bring to light elements

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: teicudumitru54@gmail.com

** Gradski Muzej Vršac, e-mail: aralicam@hotmail.com

¹ Medelet, Toma, 1997, 13–14, 19–20 on the revue *Történelmi és Régészeti Ertesítő* in Timișoara; Bodo, Varga, 2013, 397–398.

² Scherer 1983, 180, 183.

³ Milleker 1882, 12–14; Milleker, 1884, 29–33.

that lay low so far. I'd like to invoke an exemplary research of Nicolae Vassa in the National Museum of Transylvanian History that brought to light Christian curios which had come in Dacia from the Christian Orient⁴. Unfortunately, there are significant curios that arrived in the storehouses of many museums but were lost during the last decades and are only recorded in the archaeological reports of the times. So it has happened with certain crosses moulds from the 4th–5th centuries, discovered at Sânmiclăuș or in Transylvania⁵.

Our approach here aims to present some unpublished curios from the storehouses of the City Museum of Vršac. They were discovered within the Danubian River area, from Dubovac and Banatska Palanka nearby the town of Bela Crkva (Weiss Kirchen). Two of the curios proceed from private collections. The crosses mould belonged to Bem collection before 1947, the year it entered the collection of Vršac Museum (City Museum of Vršac, inv. Aa456. It proceeds from Bem collection; location of discovery not known). Another mould that was found in 1904, at Dubovac, on the Danube bank, proceeds from A. Soljmoši collection, City Museum of Vršac, inv. Aa1415). Two curios were discovered at Banatska Palanka (City Museum of Vršac, inv. Aa1413; Aa1414; found on the Danube bank at Banatska Palanka).

1. The crosses mould

The mould in the shape of a parallelepiped measures: 30/22/10 m m. It was made from a fine cake of gray clay (fig. 1/1). The design of a cross with triangular bars was cut up in the raw clay. The ornament of the crosses consisted in granulations in parallel rows that covered the whole surface of the jewel. To set the chronology of the valve for crosses moulding we may use the chronology of crosses typology. In this case, the cross belongs to Greek cross with equal arms. The beams are in the shape of a triangle and it means that it belongs to the so called *croix pattée* (cross pattée). The arms of the triangles that form the Greek cross knew various shapes in the course of time. They were represented as simple isosceles triangles joint at top or as convex and curved arms (*croix pattée*). This footed cross is represented on vessel in Constantinopol, the 7th century⁶, on ampullae⁷ of the 5th–6th centuries or on censers from the Coptic world of the same times⁸. Crosses with triangular equal arms were also

⁴ Vlassa 1976, 215–230; Vlassa 1979, 171–176.

⁵ Tudor 1970, 287; Gudea, Ghirco, 1988, 200 only record the curio that had been published in the time newspapers and was assumed after by our historiography.

⁶ Roos 1965, II, 65, pl. IX..

⁷ Wulff 1911, I, 267, nr. 1371.

⁸ Wulff 1911, I, 202, nr. 967; Taf. XLVII.

discovered in the Danubian area nearby the Banat, in Niš, for instance⁹, or in farer area of the south east Europe, at Gračanica¹⁰ (Ulpjana), Sisak¹¹ (Siscia), Kranj, and Novi Banovci¹². They were ascribed to the 6th century. Crosses moulds were also mapped in the south and east of the Carpathians, at Olteni¹³, Bucureşti-Străuleşti¹⁴, at Botoşana¹⁵, in the Bucovina, and at Izvorul Dulce¹⁶. They were made in clay or local stone and chronologically belong to the 6th century¹⁷.

2. Patern

The discovered pattern proceed from Banatska Palanka, in the south of the Banat, a settlement within an important Danubian ford, a very known one for fortifications and archaeological objects discovered in times there¹⁸. In the shape of a parallelepiped, it was made from burnt at red clay, of 47/77/10 m m (Fig. I/2). The absence of data concerning the archaeological context of such a discovery make us use similitudes for the ornament in the mould as the unique way to suggest a chronology for this jewel pattern from Banatska Palanka on the Danube bank. It is to note from the very beginning the identity of the decoration and the processing technology in the case of the pattern from Banatska Palanka and the crosses mould from Bem collection. The two moulds are also similar from the point of view of the material they were made: a cake of burnt brick, with similar dimensions and the thickness of each valve of 10 mm. Such similitudes regarding the material, dimensions and especially the decoration offer the opportunity, in our opinion, to place the two curios in close times, within the 5th–6th centuries. The mould from Banatska Palanka was made from clay of a great quality, processed by oxidation burning so that the valve is of red color, well structured. A fragment of a brick that was accidentally discovered nearby Aquae has a similar cross with that one from Bem collection. The above elements allow us to propose a close dating, namely only the 6th century both for Banatsca Palanka curio and the crosses mould. For the shape on the mould from Banatska Palanka we did not find analogies in the minor arts of the 5th–6th

⁹ Vinski 1968, 109, pl. VI/20.

¹⁰ Vinski 1968, 152, pl. III.

¹¹ Vinski 1968, pl. V/11.

¹² Vinski 1968, 154, pl. VI/29.

¹³ Preda 1967, 513–519.

¹⁴ Constantiniu 1966, 674–676, fig. 5/3.

¹⁵ Teodor 1984, 57, fig. 20/1; Teodor 1978, 20, fig. 5/1.

¹⁶ Dănilă 1983, 551.

¹⁷ Dănilă 1983, 559.

¹⁸ Milleker 2013, 108–112; Böhm 1879, 165–183; Böhm 1881, 161–168.

centuries within the Danubian area or in vicinity. The curio molded in the pattern might have other decorative or usual functions.

3. Jewel moulds

That curio entered the museum storehouses in 1904 from the private collection A. Šoljmaši. It was accidentally discovered at Dubovac, a settlement within the Danubian corridor. It is in the shape of a rectangle with rounded sides. Its dimensions are: 58/32/13. The decoration area on the mould cake developed on three concentric registers. Five round impressions form a cross that is rounded by a double circle. Thirteen little stars border exteriorly the circle with the cross insight (Fig. I/3). The cake the mould was made of was a very fine gray and well burnt paste. From this point of view we might use analogies with a certain ceramics category from the 8th–9th centuries. Certainly, it is not a decisive reason to set or propose a relative chronology for that curio accidentally found at Dubovac. The model offers the possibility of molding a complete jewel. In our opinion, the mould from Dubovac was used for curios molding, if taken it from the technological point of view. They could eventually mold separate elements, as granules of precious metals, silver for instance, that were frequently used in the 7th–9th centuries and after for jewels granulating. Some relations with jewels moulds from the eastern Romania or Ukraine might be taken into consideration.

Bartłomiej Szmoniewski has concerned himself with the jewels processing centers in Central and East Europe during the first Middle Age and also with the relations between the Byzantine arts centers and the Slavic world¹⁹. He ascribed the jewel moulds from eastern Carpathian area, and also from the Romanian Plain to the Slavic world²⁰. On the other side, M. Comşa thinks that part of the jewel moulds that circulated in the south of the Carpathians in the 6th–7th centuries belonged directly to the Byzantine artisans; up to us, it is a hypothesis that is hard to be accepted and more to be proved²¹. Certainly, the analogies for those jewels moulds are to be searched for in south east European centers, in that Slavic world and in its contacts with the Byzantine centers. We invoked the discoveries in the east and south of the Carpathians just for the reason that there they were documented for the 6th–8th centuries, through investigations or fortuitous discoveries. We have aimed to put into scientific circulation these jewels moulds from the western Lower Danube. Their fortuitous discovering, out of an archaeological context hasn't allowed us to propose a more accurate and specific

¹⁹ Szmoniewski 2005, 107–120; Szmoniewski 2010, 161–172.

²⁰ Szmoniewski 2005, 110–112.

²¹ Comşa 1975, 189.

chronological placing. Decorative motives with granulations or pseudo-granulations developed for long and it would be an extreme venturesome chronological placing only on the basis of those motives.

4. The curio that was accidentally discovered at Banatska Palanka is in a shape of an irregular cylindrical trunk (Fig. I/4). It was made in fine brown-grey paste of clay. The decoration of this jewel mould was realized on three register before the clay burning. Small globular prints are placed in a circle, along its outline. Prints in the shape of small sticks circularly placed make the other register nearby (Fig. I/4). The decoration is ended in a deeply printed circle. This last register might be used to mould rings for instances, on which they could stick granules or elongated pendants as in the other registers. It is a model that we might find on rings of the 6th–7th centuries. That fashion of rings formed from a circular link on which granules or other decorative shapes of various models were stuck spread within the Slav world beginning with the second half of the 6th century up to the 8th century, under the Byzantine goldsmith's trade centers²². It is a tradition also spread from the same Byzantine centers that the Mediterranean world of Western Europe knew during the same centuries²³.

We have intended to present jewels and cross moulds that were accidentally discovered in the south of the Banat. These discoveries mapped the western Low Danube, together with other areas in the east of the Carpathians and Baragan Plain, in the area of small centers of handmade jewels and cult objects. All of them belong to the first Middle Age (the 5th–7th centuries). Older archaeological discoveries or the recent ones of the Serbian archaeologists, mapped by Vujadin Ivanišević and Ivan Bugarski point out for that time the Banat belonged to *Barbaricum*, the presence of Sarmatians, Gepidae and of the Avars domination²⁴. The invoked analogies in the eastern side of the Carpathians and Baragan Plain were more frequent because jewels and crosses moulds discovered there are better known. As a whole they were ascribed to the Romanic population, but we do not share such an opinion as no well-grounded historical reasons were invoked, and these pieces could also be ascribed to Slaves there²⁵. Szmoniewski and Isabella Baldini's studies offer hypostases of the Byzantine goldsmith's trade influence both on the Slav world and the Mediterranean one in Western

²² Szmoniewski 2010, 162–163.

²³ Baldini Lipolis, 1999, 101–103

²⁴ Ivanišević, Bugarski, 2008, 39 and further, and fig. 3, map of the western Banat with Gepidae settlements and necropolises; fig. 9 for Avar discoveries

²⁵ Tănase 2005, 39–55, on the historiographic approach of metals processing centers in the 5th–7th centuries, and errors within certain periods; Comşa 1975, 189 ascribes the jewels making exclusively to Byzantine or local artisans

Europe²⁶. Undoubtedly the limes reordering by the middle of the 6th century through the Byzantine frontier setting on the Danube facilitated the contact of the Banat counties and of those on the Danube flowing with the Byzantine goldsmith's centers²⁷. One of the jewels moulds we have spoken about above might come from the Byzantine limes on the Danube.

BIBLIOGRAPHY

- Baldini Lippolis, 1999,
 I. Baldini Lippolis, *L'orficeria nell'impero di Costantinopoli tra IV e VII secolo*, Bari, 1999.
- Bodo, Varga, 2013,
 I. Bodo, R. Varga, *Archaeological research in the Banat region at the end of the 19th century and beginning of the 20th century*, in *Arheovest*, I, Szeged, 2013.
- Comşa 1975,
 M. Comşa, *Socio-economic organization of the Daco-Romanic and Slavic populations on the Lower Danube during the 6th-8th centuries*, in *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of România*, Bucureşti, 1975, 171-191.
- Constantiniu 1966,
 M. Constantiniu, *Elemente romano-bizantine în cultura materială a populației autohtone din partea centrală a Munteniei în sec. VI-VII e.n.*, SCIV, 17, 4, 665-678.
- Curta 2001,
 F. Curta, *Limes and Cross: the religious dimension of the sixth-century Danube frontier of early Byzantine Empire*, in *Starinar*, LI, 2001, 45-68.
- Dănilă 1983,
 N. Dănilă, *Tipare de turnat cruci din secolele IV-VI descoperite pe teritoriul României*, în *BOR*, 101, p. 557-561
- Gudea, Ghiurco, 1988,
 N. Gudea, I. Ghiurca, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988.
- Ivanišević, Bugarski, 2008,
 V. Ivanišević, I. Bugarski, *Western Banat during the Great Migration Period*, in *The*

²⁶ Baldini 1999, 101 and further; Szmoniewski 2010, 161-171.

²⁷ Vasić 1995, 43-51; Curta 2001, 57-59.

Turbulent Epoch. New Material from the Lete Roman Period and Migration Period, II, eds. B. Niezabitowska-Wiesniewska, M. Juścinski, P. Luczkiewicz, S. Sadowski, Lujublin, 2008, 39–61.

Medeleț, Toma, 1997,

F. Medeleț, N. Toma, *Muzeul Banatului. File de cronică*, Timișoara, 1997.

Milleker 1882,

F. Milleker, *Östelep a verseczi „Kapolna Hegg“ lejtőjén*, in *TRÉT*, 8, 12–14.

Milleker 1884,

F. Milleker, *Ujabb verseczi és fehértemplonni barbár leletek*, in *TRÉT*, 10, 1884, 29–33.

Milleker 2013,

F. Milleker, *Descoperiri arheologice din Banat*, I, *Preistoria*, ediție îngrijită, prefață și note, Dumitru Teicu, trad. M. Gyömber, Cluj-Napoca, 2013.

Preda 1967,

C. Preda, *Tipar pentru bijuterii din secolul al VI-lea descoperit la olteni (r. Videle, reg. București, SCIV*, 18, 3, 513–519.

Ross 1965,

M. Ross, *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaky Collection*, II, Washington D. C. IV, 810.

Scherer 1983,

A. Scherer, *Felix Milleker (1858–1942) Persönlichkeit und Werk des Archaeologen, Polihistor und Schöpfer des Städtlichen Museums Werschetz (Banat)*, München, 1983.

Szmoniewski 2005,

B. Szmoniewski, *The production of objects from nou-ferrous metals in the area of central and eastern Europe, in the initial phases of the early Middle Age*, in *RRSE*, 1, 2005, 107–120.

Szmoniewski 2010,

B. Szmoniewski, *Byzantium and the Slavs in the Light of Goldsmiths' Production*, in “Intelligible Beauty”. *Recent research on Byzantine Jewellery*, nr. 178, 2010, 161–172.

Tănase 2010,

D. Tănase, *Prelucrarea metalelor în lumea barbară la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Timișoara, 2010.

Teodor 1978,

D. G. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V–XI e.n.*, Iași, 1978.

Teodor 1981,
 D. G. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V–XI e.n.*, Iași, 1981.

Teodor 1984,
 D. G. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V–VII e.n. (așezarea de la Botoșana-Suceava)*, București, 1984.

Tudor 1970,
 D. Tudor, *Sucidava*, VII, in *MCA*, IX, 1970, 287.

Vesić 1995,
 M. Vesić, *Le limes protobyzantin dans la province de Mésie Première*, in *Starinar*, 45–46, 1994–1995, 41–53.

Vlassa 1976,
 N. Vlassa, *Două noi piese paleocreștine din Transilvania*, in *ActaMN*, 13, 1976, 215–230

Vlassa 1979,
 N. Vlassa, *Piese paleocreștine inedite din Dacia intracarpatică*, in *ActaMN*, 16, 1979, 171–178.

Vinski 1968,
 Z. Vinski, *Krstoliki nakit epohe seobe narodna u Jugoslaviae Vjesnik in Arheološkog Zagrebu*, 3, III, 103–167.

Wulff 1911,
 O. Wulff, *Die altchristlichen und mittelalterlichen byzantinischen und italienischen Bildwerte*, Berlin, 1911.

TIPARE DIN COLECȚIILE MUZEULUI DIN VRŠAC (SERBIA)

Rezumat

Demersul nostru vizează câteva piese inedite păstrate în depozitele Muzeului orașenesc Vršac. Piese aduse în discuție s-au găsit pe culoarul dunărean de la Dubovac și Banatska Palanka, din vecinătatea orașului Bela Crkva (Weiss Kirchen). Două piese provin din colecții particulare. Tiparul pentru turnat cruciulițe a făcut parte din colecția Bem înainte de a ajunge, în anul 1947, la Muzeul din Vršac (Muzeul orașenesc Vršac nr. inv. Aa 456). Piesa provine din Colecția Bem fără a i se cunoaște locul de descoperire (fig. I/1). Un alt tipar găsit în anul 1904 pe malul Dunării, la Dubovac, provine din colecția lui A. Šoljmoši (Muzeul orașenesc Vršac nr. inv. Aa 1415). Două piese au fost găsite la Banatska Palanka (Muzeul orașenesc Vršac nr. inv. Aa 1413; Aa 1414; fig. I/2. 4).

1. *Matrița pentru turnat cruci*. Matrița are o formă paralelipipedică cu dimensiunile de

30/22/10 mm. A fost lucrată dintr-un calup de lut fin de culoare cenușie. (fig.1/1). Desenul unei cruci cu brațe triunghiulare a fost decupat în lutul crud. Cruciliile au avut un decor cu granulații dispuse în șiruri paralele care acoperă întreaga suprafață a podoabei. Fixarea cronologiei valvei pentru turnat crucei se poate face prin apelul la cronologie pentru tipologia crucii și, într-o anume măsură, prin analogii cu privire la factura ceramică din care sunt lucrate. Crucea încrisă în matriță aparține formei de cruce greacă cu brațele egale. Brațele crucii au formă triunghiulară, ceea ce o înscrie tipologic crucii talpă, numită de regulă *croix pattée*. Brațele triunghiurilor care compun crucea grecească au fost desenate în diverse moduri de-a lungul timpului. Ele au fost redate sub forma unor simple triunghiuri isoscele unite la vârfuri, a unor triunghiuri cu vârf ascuțit ori în forme rotunjite (*croix pattée*). Tipul *croix pattée* se regăsește pe vase din secolul al VII-lea de la Constantinopol, pe vasele ampula din secolele V-VI, pe cădelnițe din lumea creștină coptă din perioada secolelor V-VI. Cruci cu brațele triunghiulare egale se regăsesc și în spațiul dunărean învecinat Banatului, la Niš, bunăoară, ori în zonele mai îndepărțate ale sud-estului european la Gračanica (Ulpjana), la Sisak (Siscia), Kranj și la Novi Banovci. Ele au fost atribuite secolului al VI-lea. Tipare pentru turnat cruciliile au fost cartate în spațiul de la sud și est de Carpați, la Olteni, București-Străulești, la Botoșana în Bucovina și la Izvorul Dulce. Matrițele pentru crucei au fost lucrate din lut sau din rocă locală. Ele sunt plasate cronologic în perioada veacului al VI-lea.

2. *Tipar.* Descoperirea provine de la Banatska Palanka, o aşezare din sudul Banatului. Ea a fost lucrată din lut ars la roșu, având o formă paralelipipedică. Forma paralelipipedică a calupului de lut are următoarele dimensiuni: 47/37/10 mm (Pl. I/2). Absența contextului arheologic al descoperirii și în acest caz face ca recursul la asemănări pentru desenul podoabei imprimată în matriță și la factura ceramică să fie singura opțiune pentru a sugera o cronologie a matriței pentru podoabe de la Banatska Palanka, de pe malul Dunării. Remarcăm de la bun început o identitate a tipului de decor și a tehnologiei de realizare a acestuia, atât la tiparul de la Banatska Palanka, cât și la cel de turnat crucei ce provine din colecția Bem. În privința materialului din care sunt realizate cele două matrițe există o apropiere și în această privință, ambele fiind făcute dintr-un calup de cărămidă arsă, de dimensiuni apropiate și de aceeași grosime de 10 mm, fiecare din cele două valve ale matrițelor. Aceste apropieri în privința materialului din care au fost lucrate, a dimensiunilor și îndeosebi a modului de decor ne îngăduie, în opinia noastră, să plasăm cele două piese în perioade cronologice foarte apropiate din intervalul secolelor V-VI. S-a descoperit întâmplător în vecinătate de Aquae un fragment de cărămidă ce are imprimată o cruce asemănătoare cu cea din colecția Bem. Elementele invocate mai înainte ne îngăduie să propunem o datare mai restrânsă, doar în secolul al VI-lea, atât pentru piesa de la Banatska Palanka cât și pentru matrița de turnat crucei.

3. *Matriță pentru podoabe.* Piesa a ajuns în depozitele muzeului Vršac în anul 1904, provenind din colecția particulară A. Šoljmaši. Ea a fost găsită întâmplător la Dubovac, o localitate din culoarul dunărean. Are o formă rectangulară cu marginile rotunjite. Dimensiunile matriței sunt următoarele: 58/32/13 mm. Registrul decorativ al calupului matriței este încris în trei registre concentrice. Cinci impresiuni rotunde formează o cruce care este încrisă într-un cerc dublu. Un număr de treisprezece steluțe flanchează în exterior cercul cu crucea încrisă (fig. I/3). Calupul din lut din care a fost confectionată matrița este lucrat dintr-o pastă fină cenușie, foarte bine arsă. Modelul în sine oferă posibilitatea

turnării unei piese de podoabă. Se puteau turna eventual și elemente separate, granule de metal prețios, de argint, bunăoară, atât de utilizate în perioada secolelor VII–VIII și mai târziu în tehnica granularii la diverse podoabe. Se pot face apropieri de matrițe pentru turnat podoabe din zona estică a României sau din Ucraina. Bartłomiej Szmoniewski s-a preocupat de centrele de producere a podoabelor din centrul și estul Europei în cursul Primului Ev Mediu și, deopotrivă, de legăturile centrelor de artă bizantină a podoabelor cu lumea slavă. Descoperirile din spațiul est carpatice de matriță de podoabe dar și din Câmpia Română se pot pune, în opinia noastră, pe seama lumii slave. De-alminteri, M. Comșa consideră că o parte a matrițelor de podoabe ce au circulat în secolele VI–VII la sud de Carpați au aparținut direct de artizanii bizantini, ipoteză, în opinia noastră, greu de acceptat și cu atât mai dificil de demonstrat. Sigur, apropierile acestor piese pentru turnat podoabe trebuiesc căutate în centre sud-est europene, în lumea slavă de acolo, a contactelor acesteia cu centrele bizantine.

4. Piesa descoperită întâmplător la Banatska Palanka are forma unui trunchi cilindric neregulat (fig. I/4). A fost lucrată dintr-o pastă lutoasă fină de culoare brun-cenușie. Decorul de pe față matriței pentru turnat podoabe este redat în trei registre ce au fost realizate în lultur crud înainte de ardere. Se regăsesc redate într-un cerc, de-a lungul conturului acestuia, impresiuni mici globulare. Celălalt registru, dispus alăturat, este format din impresiuni sub forma unor bețișoare dispuse circular (fig. I/4). O impresiune circulară al cărei contur imprimat adânc în lut încheie registrul decorativ. Acest din urmă model invocat a putut servi, bunăoară, la turnarea unor inele de care mai apoi puteau fi lipite granule sau pandante sub forma alungită întâlnită în registrele invocate mai înainte. Modelul poate fi regăsit pe cercei din secolele VI–VII. Moda cerceilor compuși dintr-o verigă circulară de care mai apoi erau lipite în diverse modele granulații sau alte forme decorative s-a răspândit, sub influența centrelor de orfevrerie bizantină, în lumea slavă din a doua jumătate a secolului al VI-lea și până în secolul al VIII-lea. Tradiția acestui gen de podoabe, pornită din aceleași centre bizantine, se întâlnește în aceeași perioadă și în lumea mediteraneană din vestul Europei.

I. Archaeological curios in the collection of Vršac Museum (Serbia)/
Piese arheologice din colecțiile Muzeului din Vršac (Serbia).

1. The crosses mould/
Matrița de turnat cruci.

2. Banatska Palanka. The jewels mould/
Banatska Palanka. Matrița pentru podoabe.

3. Dubovac. The jewels mould/ *Dubovac. Matrița pentru podoabe.*

4. Banatska Palanka. The jewels pattern mould (recto and verso)/
Banatska Palanka. Tipar pentru podoabe, față și verso.

